

III.

Lelki éhség és szomjúság. ¹⁾

(Egyházi beszéd.)

Imé napok jönnek, ezt mondja az Úr Isten, melyeken bocsátok éhséget e földre; nem kenyérnek éhségét sem vizeknek szomjúságát, hanem az Úr beszéde hallgatásának éhségét és szomjúságát. És bujdosnak egyik tengertől fogva a másik tengerig, és északtól fogva napkeletig, futkosnak az Úr beszédének kereséséért, és nem találják. Ámos 8; 11, 12.

Az emberinem gyermekkorában a vallást az önkénytelen érzelmek s közvetlen szemlélődés szülte sejtelmek teszik, melyekben a lélek, mint a környező levegőben, öntudatlanul él és mozog. A tündöklő napfény és a vándor felhők, a vizzuhatok és menydörgés moraja, az erdőkön átsüvöltő szelek s az oceán hullámainak egyhangu csapkodásai szemléletében egy hatalom jelenlétét sejtette az ősvilág lakója, a mi bizonyos félelmet és imádatot s ezekben a vallás első elemeit gerjesztette fel lelkében. Ez forrása a vallási első felbuzdulásnak. Így tünt fel a lélek előtt először mintegy öntudatlanul a külvilágban egy szent hatalom. Nem volt ez érzés az értelem okoskodásának következménye; mert hathatósan mutatkozott az emberiség lelkében már az okoskodó tehetség fejlődése előtt. Az első vallási érzelmek természetünk azon kezdetleges hajlamaiba vannak beoltva, melyeket hallgatólag az okoskodás is alapul veszen. Ebben van a hit rejtélyes kútfeje, melynek belőlről kell felfakadnia, mert kívülről lelkünkbe nem folyhat. Ez a belső érzelem az, melyet minden vallástanitónak számbavennie s fel kell ébresztenie, ha nem akarja, hogy a vallás csak élettelen szó- és fogalom-rendszer maradjon. Ez az az elem, melyből a házias vonzalmak, erkölcsi érzés és társadalmi szokások, — a kül-természet

1) **John James Tayler**, B. A. Christian Aspects of Faith and Duty. Discourses. London, 1855." czimű munkájából.

befolyása mellett és szent emberek ihletettsége által — létre hozták koronkint az egyetemes mivelődéssel szoros egységben állott minden vallás-rendszereket, melyek üdvösen hatottak a jóban való fejlődésre s megedződésre, míg központjokat ama benső hit tette; de ha eltűnt e hit: minden vallás üres, érzéketlen hitrendszerre, a tettetés és romlottság menhelyévé fajult, mely csak a lelket megmérgező gyanakodást és csalódásokat táplálta. Minden idők egyik főfeladata, melyet korunkban sem mondhatunk megoldottnak, az volt: miként kelljen ezt a benső eredeti hitet teljes összhangzásban tartani a tudományok ellenállhatlan tényeivel s az anyagi gazdagság hatalmas befolyásával.

Minden ösztönszerű hajlamaink idővel az utángondolás s bonczolgatás tárgyai lesznek; ezek közt vallási érzelmeink is. Ez az önvizsgáló tehetség csak az ember tulajdona; s ha egyfelől kiváltságnak, másfelől terűnek mondhatjuk. Az értelem mikénti felhasználása belátásunkra bízott; de sok idő kell arra, hogy értelmünket bölcsen tudjuk hasznosítani, vagy megismerjük a határokat, melyek közt nyereséggel járhatunk tanácsai után. Ha oly bizonyítványokat keresünk, melyeket a dolog természete nem enged meg, gyanakodás és kétkedések közé jutunk; s ha logikai tisztaságban akarjuk látni azt, a mi végetlen természeténél fogva túl terjed véges értelmünk körén, csak sűrűbbé tesszük a minket környező természetes homályt. Ha mindenkép meghatározni akarjuk a meghatározhatlant, az elmét kigázolhatlan bonyolultságba süllyesztjük, a helyett, hogy kisegitenők belőle. Ha vélemény egységre törekszünk ott, hol a felfogás különbözősége kikerülhetlen, szükségkép a felekezetek fentartását támogatjuk, melyeknek folytonos viszongásai csak a tévedéseket szaporítják, a nélkül, hogy az igazságok kifejtésére s egyeztetésére hasonló mértékben hatnának. Ezekből a hibákból a vallásos lélek soha sem igen tudott kivergődni. Nem vették eléggé számba amaz alap-érzés ősi voltát, s a logikai bizonyítgatás körén feljül álló természetét, melyből egy ép lélekben egyéb szellemi tehetségekkel karöltve fejlődik a hit; míg az ezen ősi alapon, az észlelődő értelem alkotta másodrendű tanokat szintén nem kielégítő módon védték s támadták meg, mivel rendesen nem vitték vissza ama belső alap-érzésre, honnan az élő hit eredetét veszi és hol a meggyőződés is végső megnyugvást keres. Így az eltévesztett irányu vizsgálódás által a vallási viták aztán mindinkább értelmiekké váltak s minden lépéssel távoztak a hit ama

benső meleg forrásától. Az igaz buzgóság, mely a vallásos élet első fokain oly mély, lassanként elmosódik és meghűl. Az ihletés hatalma, melynek habjai egykor a lelket szent örömmérzésekben ringatták, most lankad és tünedez. A száraz értelmű ember, nem érezvén az élő igazságot, minden vallási kérdést csak szók feletti meddő nézet nyilatkozásnak kezd tekinteni, s engedvén a kor bádgyadt hangulatának, egész közönyösséggel fordul el magától a valástól.

A vallásos élet e benső hanyatlásával párhuzamosan megtörténik gyakran, hogy vagy az értelmi tiszta tudomány, vagy a tárgyak tulajdonságai s a rajtok látszó mesterség és művészet vizsgálata rendkívül megragadják az embert, s gondolkozása egész erejét elvonják azon szellemi elemektől, melyeknek mély érzetéből s miveléséből merit a vallás életet és erőt. A felhalmozott gazdagság, fényüzési hajlam, pompa utáni vágy, kereskedelmi vállalkozási szenvedély, melyek oly elválhatatlan társai szoktak lenni a nagyobb mérvű tudományos fejlődésnek, s magokban nem egy erénynek válhatnak eszközévé: egy időre szintén gyengíteni szokták a lélek vallásos hajlamait s vágyait. Elméneknek az addigi önkénytelen tiszteletbe s imádásba mélyedése lankad. Énünk élet-céljaink között igen előtérbe lép. Személyes kitűnés, társadalmi emelkedés hiúsága, vagy mondjuk becsvágya, foglalja el a hit s önzetlen kötelesség-érzet helyét, s lesz vezéreszméje sokaknak. A sziv Isten iránti ártatlan önmegadását elnyomja az emberi rokonszenvek utáni sovárgás. Gazdag és fényes arany-felhők veszik körül arasznyi életünket a földön és elzárják tekintetünk elől ama távoli révet, az örökkévalóságba mélyedőt, hová a halhatatlan szellem, ha egykor itt minden dicsőségünk elenyész, mintegy titokszerűségben száll el.

Ámde „az ember nem csak kenyérral él“ — e szentirási igazság erejét éreznünk kell. Sem a világi gazdagsággal járó gondok, sem az élvezetek mámora nem képesek egészen száműzni a megdöbbentő végtelenség gondolatát, melyben öntudatos lételünk mintegy megmérhetetlen oceanban atomként himbálódik. S a vallásnak kiszaggathatlanul természetünkben gyökeredzéséről teszen bizonyosságot, hogy az ember hosszabb ideig nem lehet el vallás nélkül. Megtagadhatja bár szájával, de szivéből nem irthatja ki az ott lappangó hit végső gyökérszálát. Átadhatja magát egészen a világnak, kinevethet mindent, mi vallási; de az életben meg-megleپ

bajok s szenvedések eszébe juttatják, hogy lelkének ilyenkor benső békeség balszámára van szüksége. A fátylon, melyet elméje körül vont a világ, időnként egy-egy fénysugár tör keresztül s retenti fel csinált nyugalmából. Egy oly űrt fog felfedezni magában, melyet külső dolgok nem tölthetnek be. Titkos nyugtalanságok, s kiszámíthatlan aggodalmak háborítandják, ha elvesztette a hit melegét kebléből. És ha észlelődése a néma mindenség végetlenségébe merül: egyedül, elhagyottan érezvén magát, a körülte határtalanul terjengő hideg elhagyottság hányszor retenti meg egész valóját! Igen, vannak pillanatok, mikor az ember akaratja ellen imádásra buzdúl. Amott a mezők ünnepélyes csendében, vagy a dicsőség környezte nap hanyatlásán merengve, lehetlen meg nem ismernie egy láthatatlant, kinek jelenléte megszenteli a világalkotmányt, — s ajkai önkénytelen hangokban esengnek: „Oh ismeretlen valóság! jeltsd ki magad elmémnek. Oszlasd el a borongó homályt, mely elrejt lelki szemeim elől téged. Hadd ölelnelek, mint jótékony szellemet, ki megérted teremtményeid szent vágyódásait, és nem ved meg az igaz szívet, mely békeséget tebenned keres!” —

A közöny s kételkedés időszakait majd, az emberi dolgokat ellenőrző benső visszahatás folytán, vallásos érdeklődés s buzgóság gerjedése követi. De a változás nem egyszerre történik, sem mesterségesen nem lehet siettetni. A régi szálak, melyek az embert a hithez s kötelességhez fűzték, megszakadoztak. Magokkal s a világgal már nincsenek összhangzásban. A szükségét, melyet felismertek, nem tudják betölteni. Kezdenek bánkodni a régi hit eltűntén, mely egyszerübb őseiket vezérelte s boldogította; és sokan örömmel térnének ahoz vissza, ha lehetne. De ez nem lehet. A mi egy korban kielégített, egy más kor szövevényeit nem képes megoldani. Az élet egy szellemi s erkölcsi új káoszba jutott, s valami fensőbb befolyásra van szüksége, mely fényt vessen a homályos pontokra, felderítse a rejtett czélokat, s irányt adjon a vágyódásoknak. Az emberek szellemi éhségben szenvedvén, mohón kapkodnak minden látszólagos lelki táplálék után. Szomjuhózzák Isten beszédét és bujdosnak az Úr beszédének kereséseért, és nem találják. Ez az állapot koronként minden fejlődő társadalomban előfordul. A prófétának az alapigékben foglalt beszéde közvetlen az Izrael országa utolsó napjaiban uralkodott elfajulás és hitelenség következményeire vonatkozik, midőn a nép lelki súlyedtségében megint kereste s óhajtotta a hitet, de nem találta; mert az em-

berek istentelensége elzárta az oda emelkedés útját. E beszéd azonban alkalmazható, minden nép történetében megfelelő, hasonló időszakokra. Egy oly szükségről szólnak az alapigék, melyet napjainkban is érez mindenfelé a társadalom, sovárogván lelki nyugalom s megelégedés után, keresvén azt mindenütt a földön, de nem tudván merre s miként találja meg: „Imé napok jönnek, ezt mondja az Úr Isten, melyeken bocsátok éhséget e földre; nem kenyérnek éhségét, sem vizeknek szomjuságát, hanem az Úr beszéde hallgatásának éhségét és szomjuságát. És bujdosnak egyik tengertől fogva a másik tengerig, és északtól fogva napkeletig, futkosnak az Úr beszédének keresésére, és nem találják.“

A mi korunkat, bár hiányzik benne a tiszta, határozott és állandó hit, nem lehet éppen vallástalannak mondani. Egészen különbözik a mult század utolsó felétől. A vallás ellen nem találjuk azt a megvetést. Létező formái ellen nem visel háborút. Türelmes minden változata iránt, mely benső szellemnek, komoly s egyenes törekvésnek adja jelét. Csupán az érzéki benyomásokban nem keresi a lényegét. Inkább a titokszerű felé hajlik, mint az anyagiaság felé. Valami olyant keres, a mit nem tud megtalálni. Bizonytalan a tárgy, mihez érzelmei vonzódnak. Szóval, a korszellem Isten beszédére éhezik és szomjuhozik. Mindenfelől hallszik a kiáltás: „Ki mutat nekünk valami jót?“ Készséggel fogadván mindent, mi az igazság színét viseli magán, korunk eklektikus, kibékítő irányával (mert ez az uralkodó irány, daczára a felsőbb papi hatalom ellentörekvéseinek) sokban hasonlít a kereszténység kezdetének idejéhez, midőn az ó hit bomladozásával leromlottak a korábbi véleménykülönbségek korlátai, és a régiek összeomlása annyi meghasonlott léleknek nyitott utat az evangéliom megnyugtató befolyásához.

A hánykodó elmék különböző úton igyekeznek csilapítani benső békeség utáni olthatatlan vágyukat. Járnak ide s tova, mint a vándorlelkek, keresvén és nem találván nyugalmat. Némely képzelgős természetiek a multba merengnek, oda vágyanak vissza. A hitnek egy szép világát látják ottan, s azt hiszik, hogy visszahozhatják. Mély tisztelettel törlik le századok porát a régi dogmákról s szokásokról, és elővonván sötét nyughelyeikről azokat, az újabb kor ragyogó vívmányai közé emelik, melyeken az újabb

tudományok metsző fényessége tündöklik, s azt várják, hogy már csak avatag, komor ellentétöknél fogva is felélesztik a szivekben az imádásra buzdulás és bizalom érzéseit, melyeknek egykor forrásai voltak. S valóban, e régi formák alatt egy időben isteni szépség és halhatatlan élet szelleme rejtődött. Ámde mit ér a test, ha az élet lehellelte eltűnt belőle? „Mit keressük az élt a holtak között?” A feltámadt Jézus az, kit lelkünk szemlélni vágy, nem a hideg temető, mely élettelen testét fedte, sem a ruha, mely porrézeit elrejtette. Nem a mult általában az, melynek vezérlő tekintélyére bízhatjuk magunkat, hanem csak azok az elvek, melyek a multból kiemelkedvén, a jelenben is velünk élnek, s bár mindig változó alakban, követik nemünket fejlődése minden fokozatain keresztül. A szín változandó, az alak elenyész; de az igazságok maradandók. Keveset tettünk, ha csak a formákat hoztuk sirjokból megint életre, de az egykor bennök lakott, elevenítő meggyőződést nem tudtuk megint a formákba lehelleni.

Mások valamely kapósabb bölcsészeti rendszerhez fordulnak, s annak tanaiból igyekeznek egy vallást összeállítani. Pedig tisztán értelmi úton megint nem lehet hitet gerjeszteni. Hiábanvaló bizonyos tervszerű vizsgálódási módon felfedezni akarni a vallást, aztán hideg számitással várni az eredményt. Nem az észlelődés mélységeibe elrejtett csillag a vallás, melynek egy sejtett csillámából kiszámíthatjuk az egésznek helyét és útját. Hanem oly tény a vallás, melynek őshonából, lelkünkéből, kell ránk sugározni, ha csak valahonnan várhatjuk. Ha ilyen, lelkünkéből kifejlett hittel a bölcsészet útjain indulunk meg, s ha ebben az ember természetét illető valamely igazságra találunk: a vallás a bölcsészettel egygyé olvadhat, önként, de soha sem a mi erőltetésünkre. Minden tehetségeink és érzelmeink összhangban hatnak és munkálnak, ha egyiknek sem engedünk zsarnoki hatalmat a többi felett, hanem együtt és viszonyosan fejlődnek s fejtik egymást.

Mások megint a vakbuzgóság szenvedélyes felhevüléseinek adják át magokat; értelmöket álmokba s rajongásba engedik feloldadni; ezekből állnak elő a józan ész előtt szájalomra méltó fakirok és schamanok, ezek az őrző szerencsétlen teremtmények. Némelyek lelkiismeretes odaadással kötik hitőket az irott szavakhoz, a hajdani szent-föld irodalmának minden betűjét szentnek veszik a szó szoros értelmében, s minden szellemi erejüket abban a meddő munkában emésztik fel, hogy az ellenmondásokat szösze-

rint megegyeztessék, hogy a lehetetlent lehetségessé tegyék. — Mások, szabadabb szellemmel, az eklektikusokat követve, minden vallásrendszerből kiszemelik, a mit legjobbnak s legigazabbnak gondolnak, és így egy oly különböző elemekből álló hitet alkotnak, mely az egyéni mély meggyőződéssel alig lehet öszhangzásban; békében van ugyan mindennel, de igaz rokonszenve talán egygyel sincs. — Mások az érzélgés sötét légkörébe vonulnak vissza, melyen keresztül tisztán semmit sem látnak, habár szenvedőleges önmegadásukban bizonyos lelki nyugodtsággal áltatják magukat.

Ilyen módokon igyekeznek gyakran a legőszintébb akarattal megtalálni és megtartani a vallást; de az ilyen kísérletek nem felelnek meg a célnak, nem adhatnak teljes békeséget a léleknek. Sem a régiség (antiquity), sem a bölcsészet, sem a rajongás (fanaticism), sem a csupa spirituálizmus, sem az eklektikusok tana, sem a titokszerű érzelmesség (sentimentality) — nem teszik a vallást. Ezek megnyithatják az utat hozzá, de egyik sem maga a vallás. Minő úton járjunk hát, hogy megtaláljuk s biztosítsuk a vallás drága javait? Fel kell adnunk minden mesterkélt kísérletet, melyszerént a hitet erőszakoljuk. Meg kell hajolnunk a Gondviselés által kijelölt, s a szentirási emlékek annyi tapasztalatai által megvilágosított intések előtt. Vissza kell térnünk mindenek előtt saját lelkünkhöz, hol egyenes érintkezésbe jöhetünk Istennel. Ott a forrása s központja a lelki életnek. Onnan fakaszthatjuk fel a vallás élő vizét. S ebben a következő három egyszerű szabály lehet legjobb vezetők.

Elsőben, légy igaz magad iránt. Nézz entermészetedre lelkiismereted tiszta szemeivel. Ne takargass semmi roszt, melyet ott lappangni látsz. Ismerd annak, a mi, s légy határozott kiirtásában. Vágyaid s törekvéseid célozzanak a legfőbb jóra, melyet képzelni tudsz; és ha független és szilárd vagy ebben, romlatlan ítéleted megmondja neked, hogy földi lételednek az valódi célja s dicsősége. Megtisztelve ezen erkölcsi eltökéltség által, nyisd meg a cselekvés terét a hitnek amaz első sugallatai előtt, melyeket lelked mélyéből érzesz emelkedni, lettek légyen bár eltemetve előbb az emberi rendszerek terhei, a csinált theologia vagy álbölcsészet roppant halmaza alatt. Légy megfontoló, komoly és nyugodt, midőn Istenről elmélkedel. És így várhatod az Istent, és a maga idejében eljövend ő hozzád. A zajongás, felgerjedés, szók s mondatok feletti akadémikuskodó vitázás elzavarják a vallásos élet

tömöttülő erejét, Isten lelkének csendes belénkolvadását. Érezd magad egy szent Atya szeretetének karjain. Magános vándorlásaidban, szived titkos tanácskozásaiban, nyugágyadon az éj fátyola alatt, midőn elmédet eszmék szállják körül: ápoll azt a gondolatot, mely aztán gyakran fog újra éledni lelkedben, hogy az ember nem lehet boldog a teljes elszigeteltség tudatában, hogy végzete egy pillanatra sem hagyta magára, hogy ő egy szellem jelenlétében él és mozog, melylyel lelkének rokonsága van, és a kihez ő szólhat mindenkor és mindenütt. A természet változó képén előmlő szépségben; amaz oktató nagy gondolatban, mely áthatván az éveknek szakadozott történeteit, egy szép egészben tünteti fel szemink előtt; abban az indulatban, mely az öröm mosolyából 's a bánat könyeiből érinti szivedet, igaz rokonszenvet gerjesztvén benne az emberi boldog s boldogtalanság íránt; a lelkesedésre gerjesztő eszmékben, melyek éltünknek magasabb jelentőségéről biztatnak: ismerj meg oly jeleket, melyek az érzéki világ határain túlra mutatnak, melyek egy téged titokszerűen környező szellemi világot tárnak fel, melynek törvényei alatt állsz, és a melynek végtelenül fejlődő rendszerében az örök végzet téged is tényezőként foglalt be. Adj helyet ezen érzéseknek, melyek idővel több kevesebb erővel minden embert meglátogatnak; nyisd meg szabadon lelkedet nekik, mignem végre állandóan megnyugosznak csendes mélyében: és ekkor megkezdődött rád nézve a vallásos élet, elkészült a föld, melyből a bevetett jó magvak kinövendnek.

Másodszor, ápoll a házi s társadalmi erényeket. Ezek gazdagítják és erősítik az istentisztelet finomabb elemeit, s kölcsönben nemesebb tisztulást nyernek azoktól. Az önzés az igaz kegyesség mérge: míg a szeretet egyedüli tápláléka. Házi tüzhelyeinkről emelkedik az a kifejezhetlen érzés, mely legmagasztosabb tárgyát Istenben, végmegnyugovását az égben találja. Nem a remete-barlangban, sem a szerzetesek örömtelen kamaráiban, hanem a családi élet derült élénkségében, s abban a nemes érdeklődésben, mely a szomszédokat s társadalom tagjait a viszonyos törekvések széles körü közösségébe hozza: kell keresnünk amaz igaz kegyesség termékeny melegágyát, mely földi sorsunkat gazdagon megáldja. A szeretet s rokonszenv anyyi kötelékei által lévén másokhoz fűzve, saját lételünk egygyé lesz az övékkel, és az ök öröme és fájdalma, szerencséje s szerencsétlensége, betegségeik s az öket kísértő csapások, születés, házasság és halál szakadatlan ér-

dekkal hatnak életünkre, s még inkább megerősítik s fentartják bennünk a vallásos mély érzelmeket, mint a személyünket kizárólag érdeklő dolgok. A szív, mely a mások iránti szeretetben s jószágban buzog, magába vonulva sem lehet hideg, érzéketlen.

Harmadszor, láss komolyan kötelességeid után. A kételkedés (scepticism) forrása gyakran a cselekvő erők aléltságában van. Az álmodozó végre saját lételén is kételkedni kezd. Légy hát elhatározott abban, hogy híven teljesíted, a mit egy főakarat kifolyásának ismersz, s az Isten jelenlétének átható érzése még élénkebben fog felgerjedni benned. Érezni fogod áldását és gyámolító erejét. Légy csak eltökélt a jónak s igaznak cselekvésében, s midőn segedelemért könyörögsz, Isten keze vezérlend téged, miről szivednek csendes nyugodtsága s bizodalma teend tanuságot. A jó és rossz küzd egymással mindenütt a világon; de a jó mind több-több tért foglal el s végre diadalmaskodnia kell. Ragaszkodjunk a nagy gondolathoz, hogy Isten jelenlétében történik minden, és szövetezzünk a jónak elvével. Küzdjünk a rossznak minden jelenségei ellen; küzdjünk az álnokság, tudatlanság, zsarnokság, bűn és véték ellen; védjük ezekkel szemben az igazság és szabadság szent ügyét, terjeszszük az emberiséget. Ez a nagy és nemes harcz legyen éltünk feladata, soha sem kételkedvén a következmények iránt, s a bizalmatlanság s félelem fellegei, melyek egy pillanatra talán lelked felett borongtak, eltűnnek; s ekkor minden dolgot tisztán látandasz Isten világosságában; és erős lész abban a hitben, mely az embernek óriás erőt ad a legfőbb jók valóítására. És ha eképen belső és külső életrendünk összhangba jött a vallás igaz érzésével: a szent emberek s próféták beszédei észrevehető befolyást gyakorlandnak lelked állapotjára. Saját tapasztalatod fog oly értelmet adni szavaiknak, melyet azelőtt meg sem értettél volna. A láthatatlan sodrony szál le van már téve, melyen az istenes élet az igazság erejével gazdagon megáldott valamely szellemből saját lelkedbe foly. A vallásos élet, melyet saját törekvéseid által ébresztél fel magadban, az isteni szózat belső kijelentését teszi, és ez feltétele a külső kijelentésnek. Minden bölcs ember oktatása és minden jó ember példája élesztő szent olaj a te lelkedre, melynek szent tüzét fényesebb lángolásra gerjeszti.

De Isten szavának, külső nyilatkozatában, legteljesebb tárháza — ama szent Emlékek, melyek az egy Isten hívésének fokozatos fejlődését adván elő, fénypontukon a büntelen embert, mint

valóságot, Istennel teljes összhangzásban, tüntetik előnkbe. Ebben van az inger, mely a mélységből felemel, s a vallás elvének egész körét az emberbe foglalja. Itt van az eszménykép, melynek útjait követnünk, vágyait elsajátítunk kell. A tökéletes ember e valóságából sugárzik át minden hívő lélekbe az az újjá alkotó befolyás, mely által a Krisztus, és vele Isten hasonlatosságára emelkedünk, s részeseivé leszünk amaz isteni természetnek, melynek honja a Menny. Így a belső és külső világ egygyé olvadva, kölcsönös bizonyosságot teszen az Istentől való közös származásról. Jézusnak a külső világon át sugárzó szelleme, saját erejét s teljességét belvilágunkba árasztván, szent világossággal tölti be szívünk rejtekeit: míg belvilágunk ily módon határozottabb öntudatra jutván, és közvetlen megfogásaira biztosabban támaszkodhatván, igazi vezére lesz elménknek a szentírások itt-ott homályos és szövevényes helyei felderítésében; képessé tesz kiszemelni és elsajátítani a nemzeti hagyományok, hajdankori énekek, népies oktatások és prófétai fellelkesülések oly változatos bősége közöpett — azokat a nagy elveket, melyekben Isten örök igazságai foglaltatnak, az élet kenyere s az üdvösség ama szent vizei, melyek egyedül csillapíthatják s éltethetik az ember halhatatlan lelkének éhségét és szomjúságát.

Angolból

Buzogány Áron.

III.

A vallás alapelemei.

(Egyházi beszéd.)

Más fundamentumot senki sem vehet azon kívül, a mely egyszer vettetett, mely a Jézus Krisztus. 1. Kor. 3, 11.

Midőn az egymást elnyelő évszázak, avagy csak évtizedek történetén is az ember, k. a! olykor-olykor végig tekint, a sok figyelmet érdemlő dolog között, mik e szemlélődés közben feltűnnek, lehetetlen észre nem vennünk azt is: hogy mily rövid ideig tartó és gyorsan változó mindaz, mit e földön az emberek alkotnak. Lám, a birodalmak, melyeknek hatalmát egykor a félvilág rettegte, lassanként semmivé lettek, vagy oly tehetetlen állapotra jutottak, hogy — a mint mondani szokás — most a légynek sem árthatnak, s egykor hasonló sors fogja érni azokat is, a melyek most a dolgok folyásának irányt adnak; mert eljő, bizonyosan eljő az idő ezekre nézve is, hogy nem marad fenn belőlök egyéb, egy pár levélnél, melyet az iskolás gyermekek játékból majd kiszakitnak könyveikből. A törvények, melyeknek szerkesztésében hivatottak és hivatlanok annyit fáradoznak, melyeket avval a reménnyel alkotnak az emberek, hogy egy néhány nemzedéket kiszolgálják, néha még életbe sem léptethetnek s már is elavultak, használhatatlanokká lettek: éppen mint az öltözékek, melyeket nagy költséggel ma megkészítettünk, s holnap már azon vesszük észre magunkat, hogy kimentek divatból. Az uralkodó eszmék, melyekért egyik korszak nyugalalmát, vagyonát s életét is kész feláldozni, a másikban nem találunk egyetlen pártolót; mert mint az emberek, idővel ezek is megváltoznak. És ez így van egyebekre nézve is, annyira, hogy mindezeket elgondolva, önkéntelenül az ember ajkára jönnek a bölcs prédikátornak eme szavai: Micsoda haszna vagyon az embernek minden ő munkájában, melylyel munkálkodik a nap alatt! egyik nemzetség elmegyén és a má-